

1937: els fets de maig (I)

celestí martí

Fins ara s'han publicat sobre els fets de maig del 1937 alguns llibres i documents, que segons el meu criteri pateixen de manca de rigor crític. Vull començar per dir que per a mi mateix, actor dels esmentats aconteixements, m'és molt difícil narrar-los amb una total objectivitat, car encara que hom no vulgui, necessàriament es cau en una presa de posició partidista. No tinc doncs la seguretat que els meus judicis siguin sempre objectius, però sí que voldria ésser sempre veridic.

Començaré per afirmar que els fets de Maig són el nostre més greu error comès durant la guerra. Tots els actors, i més si hi varen jugar un paper preponderant se n'han de sentir culpables. Culpables tots els partits, totes les organitzacions sindicals, culpables de no haver-nos adonat que el caràcter de la guerra requeria un esforç per a guanyar-la, que no podiem esmerçar en cap altre contesa.

Tothom recordarà el gran triomf electoral del Front Popular el 16 de febrer de 1936. Aquell triomf representava l'amnistia per a 30.000 presos polítics, i el restabliment de l'Estatut, compromès amb la derrota arran dels fets del 6 d'octubre de 1934. Aquell fet transcendental, el triomf del Front Popular, mereixia comentaris diferents, que examinats avui amb una certa perspectiva, ens poden portar a identificar unes posicions polítiques diferents que s'identificarien amb posicions diferents durant la guerra.

Joaquim Malrin qualificava el Front Popular només com un pacte electoral que acabava el 16 de febrer, en començar l'escrutini. Per altra part, altres sectors polítics, interpretaven que el Front Popular hauria de continuar després del triomf electoral per defensar les conquestes democràtiques i fer front als futurs atacs de la reacció que no mancarien. Així José Díaz, Secretari General del Partit Comunista d'Espanya, expressava el seu criteri:

Hem vençut l'enemic el 16 de febrer, però l'enemic no està anihilat, està a l'aguait; adopta una actitud de resignació però no és més que una tàctica. El que es proposa és reorganitzar les seves forces i tornar novament a l'atac. Fins que no es liquidi la seva base econòmica i social, l'enemic a l'aguait, sempre podrà llençar-se a un nou atac.

Crec que aquestes dues posicions prou clares podien ja prejutjar grans diferències en els esdeveniments que començarien el 18 de juliol de 1936.

La guerra que començava amb la sublevació militar el dia 18 de juliol, era una guerra civil o una guerra d'intervenció estrangera? De l'anàlisi que se'n faci o de les conclusions que se'n treguin, sortirà també un altre element de judici important per a comprendre els fets de Maig i

per tant jutjar i qualificar l'actitud dels sectors en lluita.

La guerra dita "civil" comença tenint en compte el moment precis en que l'Europa occidental està dividida per estats amb governs democràtics i estats amb governs feixistes. És el moment en què el punt crucial del feixisme ocupa la cota més alta abans del començament de la guerra mundial. L'aliança italo-alemanya és un fet. La precaució, per no dir traïció, dels estats democràtics occidentals és un altre fet evident. Per por de les seves masses populars i obreres accepten, si no acceleren, tots els atemptats contra els països febles, com l'imperi del Negus, o contra els acords de Versalles, que permeten al Reich de reocupar la Renània, el Sarre, el rearmament alemany, etc.

Una Espanya democràtica i republicana era un destorb per als plans futurs de la guerra mundial, com ho era la Txecoslovàquia de Masarick, per a una possible invasió de la Unió Soviètica. A les forces nazis, els interessava, per efectuar un atac a la democràcia francesa amb tota probabilitat d'èxit, afeblir la seva reraguarda. El millor mitjà era anihilar la República Democràtica Espanyola. I aquest és el sentit del pacte i l'ajuda italo-alemanya al feble falangisme espanyol, i al potent moviment reaccionari, encapçalat per Gil Robles i els monàrquics espanyols. No es pot oblidar que va ésser precisament Gil Robles, l'home que es va entrevistar amb Hitler, a Nüremberg, i que va ésser el cap del monàrquics, qui va ésser l'encarregat de pactar l'ajuda feixista italiana a la sublevació.

Si l'aixecament militar espanyol contra la democràcia republicana té el marc citat i els pactes esmentats, cal preguntar-se: ¿és que la nostra guerra era només una guerra civil, o bé un acte d'agressió estrangera disfressat? La resposta al caràcter que tenia la nostra guerra, condicionava enormement que es donés la prioritat al fet revolucionari o al fet de posar tot l'esforç per a guanyar la guerra per la democràcia i la llibertat, realitzant les transformacions revolucionàries condicionades al fet primordial de guanyar la guerra.

Des del moment que les forces republicanes, sindicals, i els partits aconseguïen abatre el feixisme a Catalunya i fer-lo recular fins a les portes d'Osca i Saragossa, totes les forces combatents, absolutament totes, aporten iniciatives i coratge sense diferenciació. Però a partir del moment en què la burgesia espantada emprèn

les llargues vacances, i sembla assegurada una certa seguretat en la reraguarda, i que cal muntar els organismes encarregats de posar en marxa una economia de guerra, les diverses concepcions del contingut de la nostra guerra i de la missió del que devia ésser el Front Popular, s'enfronten, i topen amb regularitat fins a crear el clima d'enfrontament que produeix els fets de Maig.

Escric totes aquestes línies fiant-me de la memòria i per tant puc incórrer en errors, però no crec que siguin fonamentals per a la comprensió dels fets que ens ocupen. En demano per endavant la benevolència del lector.

Totes les organitzacions polítiques i sindicals antifeixistes, varen emprendre després dels primers dies de la guerra una acció de requisat de locals que els convenia per al paper eminentment dirigent, en una revolta que els havia caigut damunt, i que escapava a l'acció governamental. Paral·lelament amb aquesta acció canalitzadora d'una activitat de guerra i de reorganització de la reraguarda, es produïa la captació voluntària i fins i tot obligatòria de nous militants. Totes les organitzacions creixien d'una forma incontrolada, és veritat que unes més que altres. Això portava com a conseqüència l'admissió d'elements dubtosos que només cercaven un aixopluc immediat per a encobrir passats polítics lligats amb les forces vençudes. D'altres adhesions, i aquestes eren pitjors, representaven elements aprofitadors d'aigües tèrboles, que es preparaven a tirar la canya de pescar. Aquest fenomen es donava a totes les organitzacions sense excepció. I havia d'ésser necessàriament d'aquests elements que n'havien de sortir les policies paral·leles que aprofitaven totes les ocasions per a embrutir l'horitzó i aprofitar a benefici privat, una acció que anomenaven revolucionària per a encobrir-ne la realitat. Aquests fets no han nascut amb la nostra guerra, s'han produït en totes les revolucions i en totes les guerres. Són la forma moderna dels escorcolladors de cadàvers que, segons Victor Hugo, acompanyaven l'exèrcit napoleònic.

Cal pensar que ja des dels primers dies s'arreglen alguns comptes pendants. El primer és l'assassinat del militant Trillas, dirigent dels treballadors del port, afiliats a la U. G. T. Diuen que els militants cenetistes del moll del carbó, no li van perdonar el fet que hagués estat un defensor dels comitès paritaris que Largo Caballero havia instaurat durant el seu idilli amb la Dictadura de Primo de Ribera. ¿I què? ¿Es

que la "revolució" havia de resoldre per la dialèctica de les pistoles els errors polítics o sindicals que alguns dirigents havien pogut realitzar?

Evidentment entre els ajuntaments elegits per les darreres eleccions a regidors n'hi havia molts de la dreta clàssica catalana. La nova situació creada per la sublevació determinava l'anomenament d'uns ajuntaments d'acord amb la nova situació. I apareixien organitzacions locals com la C. N. T., U. G. T., el P. S. U. C., que si bé no eren presents en els ajuntaments anteriors al 19 de juliol hi serien presents en la nova etapa, degut a l'aixafament del feixisme. Es per a donar solució a aquesta nova situació que es va passar a la constitució dels Comitès, que alguns d'ells esdevingueren famosos.

El creixement espectacular de les organitzacions obreres com a conseqüència dels canvis operats a pobles i ciutats, era una conseqüència del canvi qualitatiu operat en la societat catalana per la derrota de les forces feixistes i de totes les organitzacions polítiques que els havien prestat suport.

Per tenir una idea d'aquests canvis citarem el que s'havia produït amb la U. G. T., la qual, en acabar l'any 1936 havia arribat a contabilitzar uns 300.000 afiliats, motiu pel qual la C. N. T., d'inspiració anarquista, havia deixat

d'ésser l'organització hegemònica. Aquesta circumstància posava fi a un període hegemònic anarco-sindicalista i representava des d'aquest moment un fre per a les experiències revolucionàries impregnades de l'infantilisme anarco-sindicalista.

Crec que seria un error situar les organitzacions en bloc, en un cantó o altre dels fets de Maig. O bé creure que els aventurers estaven tots d'un sol cantó, així com els infiltrats al servei del feixisme, que no oblidem que, a més d'estar present a una gran part d'Europa, ocupava mitja Espanya.

A la C. N. T. no tots eren del grup anomenat dels anarquistes argentins, grup que no va comprendre mai la característica internacional de la nostra guerra, i per tant no en valoritzava l'amenaça internacional. Per contra, hi havia a la C. N. T. qui tenia una visió prou clara de quins eren els objectius primordials: guanyar la guerra per assegurar-ne les conquestes revolucionàries ja realitzades i avançar pel camí de la revolució. Aquesta posició podria ser definida com la de Durruti, Mariano Vázquez, García Oliver, etc.

Guanyar la guerra per salvaguardar les conquestes revolucionàries no era una posició tant sols del P. S. U. C., Esquerra, Estat Català, sinó també d'una gran part de dirigents de la C. N. T.

El P. S. U. C. també tenia infiltrats, per exemple en Ballarín, element de l'aparell d'intendència que desapareixia pocs dies abans de la pèrdua de Barcelona, i desfilava junt amb la Falange a l'ocupació de Barcelona per les forces feixistes.

No anem aquí a retreure els enormes errors irreparables realitzats per sectors diversos, car com hem dit anteriorment, se'n trobaven a totes les organitzacions, però sí que és interessant donar-ne uns exemples que per la seva importància creiem que no es poden silenciar: Un d'ells era Sant Feliu de Llobregat, on en començar la revolta i amb la general fugida de la patronal quedà paralitzada tota la producció com en molts altres llocs.

En aquesta ciutat catalana existien 5 fàbriques tèxtils, 14 tallers d'aixetes i altres objectes de metall. Des del primer moment es té la idea que la guerra serà llarga, i per tant cal col·laborar intensament transformant les fàbriques en indústries útils per a la guerra.

Als dos o tres dies de començada la guerra es va fer una crida als tècnics, als patrons que

Aspecte parcial del gegantí míting del Front de la Joventut Revolucionària, organitzat per les joventuts llibertàries a la plaça de Catalunya el 16 de febrer del 1937, on s'evidencià l'actitud radical dels joves anarco-sindicalistes davant dels comunistes.

no havien abandonat la ciutat ni les seves fàbriques, garantint-los la seguretat física i incorporant-los a la direcció de la producció.

Es així com una indústria química es va posar a fabricar caretes antigàs, que unes fàbriques d'aixetes es dedicaven a fabricar cartuteria, una altra indústria metallúrgica es va dedicar a envasar conserves per al front. Una indústria cotonera que per manca de primeres matèries no podia treballar va ésser transformada en una indústria del lli. Aquesta matèria es produïa principalment a la comarca de Balaguer on, com molts recordaran, la implantació del P. O. U. M. (i precisament Andreu Nin, amb la seva intervenció) va poder fer realitat aquesta transformació.

Cal assenyalar l'activa col·laboració del director de can Sala, indústria que feia jocs de taula, amb els treballadors; i la de la mestressa d'una indústria tèxtil que per la seva dedicació organitzant la producció va arribar fins i tot a ser una dirigent de la U. G. T.

Tota aquesta transformació va permetre no tan sols mantenir una població sense parats, sinó que va absorbir tota la mà d'obra que li anava arribant, que fugia de les proximitats dels fronts de guerra, especialment de Madrid.

Aquesta transformació activa d'una població catalana afectada com qualsevol altra pels efectes de la guerra, va poder ésser portada a terme no tan sols per la U. G. T. i dirigents del P. S. U. C. locals i d'Esquerra, sinó també per la total col·laboració de la gent de la C. N. T.

Es donava en aquella població catalana el primer exemple d'organització autogestionària molt abans del decret de Collectivitzacions de la Generalitat de Catalunya.

Aquest era un exemple positiu de col·laboració per a guanyar la guerra ensems que s'estructuraven normes de treball que marcaven una futura transformació revolucionària.

El revés de la medalla l'oferia, per exemple, Molins de Rei, on el predomini no ja de la C. N. T. sinó de certs anarquistes, com el cèlebre Marín, i un grup que el segueix, tots ells immigrants, desarrelats de les condicions naturals de la població, emprengueren la direcció, collectivitzant barbers, cirabotes, tota classe de botigues, obligant la població a l'exode, paralitzant-ne tota l'activitat creadora.

Això sí, Marín i la seva esposa, viuen com senyors feudals en el castell. No és possible que ningú cregui que la supressió de la demo-

cràcia burgesa per la voluntat del nou senyor feudal sigui l'expressió d'un model de revolució.

Aquesta situació no tant sols produïa la paralització de l'esforç de guerra que cada població havia de realitzar d'acord amb les seves possibilitats sinó que també creava la inseguretat pel veïnat i entre els ciutadans que es veïen obligats de travessar la vila. Un exemple d'aquesta afirmació és l'assassinat de Roldán Cortada, efectuat el dia 30 d'abril en els quatre cantons de Molins de Rei a conseqüència que la patrulla que controlava el passatge de vehicles, en demanar la identitat de l'ocupant i respondre que es deia Roldán Cortada, el van confondre amb Roldán de Sant Joan Despi, al qual no sé per quins motius cercaven.

No cal dir que l'esmentat Marín ha acabat a Mèxic, amb els seus principis revolucionaris, i allí té una fàbrica de mobles, i estiuja a Cuernavaca, racó de milionaris.

Cometriem un error si identifiquéssim els Marins, amb l'Organització Cenetista. Però sí que l'abundància massa repetida d'elements que amb carnets de totes menes s'interposaven en la reorganització de la reraguarda, creava les condicions d'allò que més tard s'havia d'anomenar els fets de Maig.

Davant els fets repetits, la premsa, portant-veu dels partits, es manifestava de la forma següent:

La Humanitat, òrgan de l'Esquerra Republicana, del dia 30 de setembre de 1936, deia: *Les organitzacions obreres responsables tenen l'obligació de mantenir, costi el que costi, el prestigi de la revolució:*

Els objectius que es persegueixen són els de mantenir la pau interna a tot el país en lluita.

Les divergències de matis sindical o polític poden ésser de fatals conseqüències en aquests moments de perill.

La Batalla, del mateix dia, portant-veu del P. O. U. M., deia: *La intervenció de los delegados de la C. N. T. facilitará mucho esta tarea, pues el hecho de que por su cuenta viniera estructurando las nuevas modalidades económicas con arreglo a una improvisación y criterio heterogéneo ha creado dificultades y dualidades que no ya en el futuro, sino ahora mismo, están manifestándose como perturbadoras y engendradoras de conflictos.*

Treball, òrgan del P. S. U. C., del mateix

dia, escribia: *S'ha d'acabar amb les bandes d'escopeters sembradors de discòrdia i de ran-cúnia que en nom de les organitzacions antifei-xistes actuen de manera criminal desacreditant els organismes dels quals usurpen el nom.*

Les requises i intents de collectivitzacions forçoses de propietats agràries familiars eren intentats a diari per desarrelats del camp, que causaven un mal enorme a la credibilitat de la pròpia revolució i a l'essorç de guerra que vilatans i camperols havien de realitzar. Sobre aquesta situació és important llegir el que un home de la C. N. T. com era Joan Peiró escrivia al diari *Llibertat*, de Mataró: *La aravelat del mal m'obliga a mi a parlar clar. Molts revolucionaris, després de conquerir les viles respectives, han volgut conquerir el camp, la pagesia. ¿Assabentant a aquesta que ha arribat l'hora de la seva emancipació de l'explotació secular de què ha estat objecte durant anys i més anys? No. ¿Portant al camp i a la consciència dels camperols i dels petits propietaris l'esperit i la moral de la revolució? No, tampoc, el primer que han fet molts revolucionaris que han sortit al camp a dur-hi la llavor revolucionària ha estat privar a la pagesia de tots els elements de defensa, de les armes, tant necessàries per als qui, com ells viuen una vida fèrrega i isolada, i quan els camperols han estat desarmats, mancats de tots els elements de defensa, aquests revolucionaris hi han tornat, a robar-los fins la camisa.*

Aneu ara a portar la revolució, a la pagesia de diferents contrades de Catalunya. Us diran que es malfien de vosaltres. Us diran que els emissaris de la revolució ja han passat pel camp.

Andreu Nin, dirigent del P. O. U. M., en un miting celebrat a Lleida per la Unió de Rabassaires, el dia 6 d'octubre, deia que: *La revolució actual no pot significar la pèrdua de la petita propietat.*

El mateix dia 9 d'octubre, Lluís Ardiaca, secretari del Conseller d'Agricultura, deia en una emissió radiofònica: *No és ara el moment de collectivitzar les terres.*

Per a normalitzar la reraguarda i acabar amb els estralls dels anomenats incontrolats que amb nom de comitès i comitès operaven, l'11 d'octubre de 1936 va aparèixer a la premsa el decret del Govern de la Generalitat dissolvent els comitès locals i normalitzant els ajuntaments:

Article 1er.: Els Ajuntaments —deia— aco-

Joan Comorera, Secretari General del P. S. U. C., va acusar inflexivament el P. O. U. M. com a responsable dels fets de maig, i en va demanar la dissolució.

modaran el nombre dels seus components a les exigències de la representació dels partits polítics i organitzacions sindicals en la mateixa proporció que integren el Consell de la Generalitat.

El dia 12 d'octubre el P. S. U. C. y la U. G. T. fan una crida a la F. A. I. i a la C. N. T. per la unitat d'acció a fi d'enfortir la tasca del Govern. Aquesta crida està signada per Joan Comorera i Antoni Sesé.

La Batalla, del dia 15, comenta aquesta crida i nota justament que un intent d'unitat obrera que exclou els militants del P. O. U. M. és un intent d'anar contra ells.

El dia 18 d'octubre el P. S. U. C. va celebrar un miting al Gran Price. El seu Secretari General, Joan Comorera, hi deia: *Han calgut grans esforços de persuasió, de contenció, de sacrificis. De persuasió prop dels companys de la C. N. T. dient-los des del Comitè d'Enllaç, des de la premsa i des de la tribuna pública que calia constituir un Govern que governés. Es per això —afegí— que nosaltres obrim la mà als homes de la C. N. T. i de la F. A. I. per construir conjuntament amb ells, damunt la nostra victòria, sobre el feixisme internacional la nova societat.*

Comorera posa aquí novament el dilema, guanyar la guerra o fer la revolució. Però això

no vol dir ajornar la revolució, car la transformació de la societat d'abans del 19 de juliol ja no existeix. S'han produït unes transformacions revolucionàries. Hi ha una economia de guerra encara que no reïx a organitzar-se completament pels entrebancs que troba pel camí. Però sí que es fa patent que si no es guanya la guerra no hi haurà cap transformació social ni política que resisteixi.

Malaauradament els 40 anys de feixisme han demostrat la justesa d'aquesta premissa.

Abocar l'esforç principal cap a la guerra no és tan sols l'opinió del P. S. U. C. *La Publicitat*, del dia 20 d'octubre, es pregunta: *¿Que hi fan vint mil fusells a la reraguarda? Més de tres milions de cartutxos i un centenar d'ametralladores? Tot antifeixista té dret a saber-ho.*

Malgrat la tensió de la reraguarda, o precisament conscients del perill d'aquesta tensió, la U. G. T. i la C. N. T. el dia 22 d'octubre signen un acord:

1er.--Contractem el compromís formal de complir els acords del Consell de la Generalitat.

2on.--Som partidaris de la collectivització dels mitjans de producció orientada i organitzada pel Consell de la Generalitat. No som partidaris de la collectivització de la petita indústria, excepte la del propietari facciós.

3er.--Som partidaris de la municipalització de l'hàbitat amb l'excepció de la petita propietat urbana.

4art.--Estem d'acord amb un comandament únic que coordini totes les unitats combatents.

Com a conseqüència d'aquest pacte entre centrals sindicals, se celebrava un miting monstre a la Plaça Monumental de Barcelona, amb la intervenció de Antoni Sesé per la U. G. T.; Joan Comorera pel P. S. U. C.; Federica Montseny, per la C. N. T.; i J. García Oliver per la F. A. I.

La satisfacció per l'acte era general entre els afiliats a les organitzacions citades o tothom que esperava que es posés fi a l'arbitrarietat o almenys a tot allò que segons el criteri de cada ú, semblava que posava traves a la seguretat, i a la millor organització i eficàcia de la reraguarda. Tan sols *La Batalla*, òrgan del P. O. U. M., en manifestava la seva aprensió dient del programa d'unitat d'acció, el següent:

Es decir se parte, aún sin decirlo, de la afirmación de que el actual Gobierno de la Generalitat, en su presente composición y estructura

es la forma que deba persistir a través de la revolución y se tiende con el programa a dotarle de mayores poderes (24-10-36).

Cal precisar que tres dies després del miting de la unitat sindical del dia 25, es publicava el decret de Col·lectivitzacions que tant ha fet parlar, signat pels consellers Josep Tarradellas i Joan P. Fàbregas. Coincidents doncs amb el pacte unitari esmentat, el President, Lluís Companys, afegia: *Hem de procurar evitar que es malgastin energies i que es compliqui la vida pública amb juntes i juntetes, delegats, comissions nombroses. Les normes directives les ha de donar el Govern de la Generalitat, que té representants de tots els elements anifeixistes.*

Sembla ja ésser prou clar que en front del desig de tenir un govern que governés hi havia les dificultats heretades dels primers dies de la improvisació, per a eliminar tots els comitès o juntetes que enorpien la marxa d'un Govern que governés.

Precisament el dia 4 de novembre entraven a formar part del Govern Central, els ministres anarco-sindicalistes següents:

Justícia: Joan García Oliver.

Indústria: Joan Peiró.

Sanitat: Federica Montseny.

L'entrada en el Govern dels líders anarco-sindicalistes citats accentuava o almenys garantia més les conquestes revolucionàries assolides per la classe obrera des del 19 de juliol.

No sé si tot quant porto escrit fins ara és suficient per a donar la idea exacta de la situació que es vivia a la reraguarda a finals de l'any 1936 i començaments de 1937. Crec que sí, i per tant no és necessari donar detalls de collectivitzacions il·legals, ocupacions de magatzems de queviures del Govern de la Generalitat, atacs contra les forces de l'ordre, etc. En fariem una llista inacabable.

Per a fer front als actes il·legals, el dia 7 de desembre de 1936 va ésser anomenat Comissari General d'Ordre Públic en Rodríguez Salas, antic militant del B. O. C. i organitzador dels antics grups de defensa del B. O. C. Coneixia ben bé l'ambient de la reraguarda i els orígens del seu mal; és amb ocasió del seu nomenament que s'accentuen les friccions entre el P. S. U. C. i els anarquistes. Les ordres del Comissari General d'Ordre Públic, per a ésser executades, havien de passar sempre pel Cap de Serveis, i aquest era Eroles, dirigent anarquista.